

S Z E M L E

A FRANCIA SZELLEM

(Eckhardt Sándor könyve)

Egy nemzet karakterológiai vonásai a földrajz, a faj, a társadalom, a történelem szövevényes együttthatását tükrözik. Tényismeret és következtetés rendkívül változatos és harmónikus együttműködése kell ahhoz, hogy emberi kollektivitásokról valóban jellemző tulajdonságokat állíthassunk. Eckhardt Sándor feladata aránylag könnyű volt, mert nincsen a világon nemzet, mely kristályosabb jelleget mutatna, mint éppen a francia; s ez nem csoda, mert történelmileg a francia az első európai *nemzet*, vagyis az a sajátosan európai közösség, mely túl a vallási és imperiális kereteken a kollektív öntudat oly empirikus pilléreire épül fel, mint a közös nyelv és a közös kulturális hagyomány.

Már a geológiai korok is gondoskodtak a francia föld egységes arculatáról. Három tenger, két nagy hegylánc és egy nagy folyó szab neki határt és e természetes határokon belül teljes a harmónia a síkföld és a hegyvidék között, ami a gazdasági földrajz összhangjának az előfeltétele. Az éghajlat enyhisége, a vidék és a város, a termény és az iparcikk állandó összhangja oly nemes középszert fejlesztett ki, mely mulhatatlanul rányomta bélyegét a francia föld lakóira. A francia föld nem száraz és forró, mint Ibéria, nem ködös és nedves, mint Britannia, nem erdős és ingoványos, mint Germánia, hanem a legtökéletesebb értelemben mérsékelt s éppen ezért a legtipikusabban európai föld. A földrajz és a gazdasági földrajz tényezőinek változatos összhangján minden korban ruganyos, belső egyensúlyra és szerves egységre képes társadalmak épültek fel, melyek idővel egészen sajátos szellemi éghajlatot teremtettek maguk körül. Minden történelmi kornak megvolt a maga sajátosan, sőt többnyire őseredetien francia intézménye és szellemi tenyészete és ez az intézmény és szellem, ha el is múlt, az örök emberi és francia civilizáció termőtalaját gazdagította.

Nem véletlen, hogy francia földről indul utra az a törekvés, mely a nyugatrómai birodalom helyén támadt új egyetemes politikai kerettel igyekszik pótolni és sikerül is a frank birodalom képében egyidőre felemelni azt a nagy politikai eszmét, amit a hanyatló Róma vállal már nem bírtak el. Nem véletlen az sem, hogy francia földön jelentkezik az első modern nemzeti állam, az első igazán szilárd politikai egység. A francia föld természetadta harmóniája és egysége szinte vonzotta maga fölé a társadalmi és politikai egységet.

Ez a kivételes földrajzi, társadalmi és történelmi rang korán felébresztette a francia nép öntudatát. Harciasságot és elhivatottsági érzést támasztott a lelkekben s olyan dicsőséges politikai és

szellemi tevékenységre sarkalta a franciát, ami a maga során szinte paroxizmusig fokozta a nemzeti önértetet. Nincsen európai nemzet, mely önös érdekből többet háboruzott volna, mint a francia, de küldetése belső fényénél érdekeit mindenkor azonosította az egyetemes európaiság, sőt az egyetemes emberiség érdekeivel és nem minden alap nélkül. A *Gesta Dei per francos* középkori keresztény hivatástudatától a modern *Gloire* eszméjéig, a tultengő nemzeti önértetből fakadó önzés és szilajság akaratlanul is valami önmagán túlvágó eszményért militált. Nincs olyan nemzeti műveltség-tudat, mely a görög-római egyetemesség művészi és erkölcsi eszméit annyira vérévé tette volna, mint éppen az önbálványozásba merült francia. S amikor a szomszédos nemzeti erők kifejlődése határt szabott a „Nagy Nemzet“ harcias becsvágyának, a kiválasztottság érzése a művészet, az irodalom, a tudomány átszellemült síkjain keresett és talált bőséges kárpótlást.

A nemzeti öntudat rendkívüli intenzitása és alkotóképessége mellett a legjellegzetesebb francia tulajdonság a társas szellem. Gyökerei bizonyára lenyulnak a faj és a társadalom őstalajáig, de végleges formáját a francia történelem legnagyobb korszakának, a nagy Bourbon királyok korának köszönheti. A királyi hatalom megszüntette a hűbéri felségjogokat és az egykori hűbéres arisztokráciát népes és előkelő udvari osztállyá szelidítette. A keresztény középkor becses vívmánya az antik világgal szemben, a nő egyenlő megbecsülése és tisztelete csak az abszolút királyság fényes századaiban termi meg a maga igazi gyümölcsseit. A szinte nemzeti intézménnyé emelt női társaság lenyesegeti a nyers lovagi szellemet, kivetkőzteti elvadult individualizmusából s erényeit valami finom és megnyerő közösségi szellemmé kovácsolja. Jó módor, könnyedség, szellemesség, derű, kétely, finom vetélkedés mindmegannyi bensőséges szál, amely a XVIII. és a XVIII. század szalonéletét eleven és termékeny kulturális vérkeringéssé kapcsolja össze. Minden ami mélységével, arányaival, torzonborz individualizmusával a finom és emelkedett társalgás kategóriái és törvényei számára hozzáférhetetlen, vagy lázadó, eleve elveszti létokát. Innen származik a francia szellemnek az a komolyságtól és mélységtől idegenkedő hırneve, aminek még manapság is, a nagy forradalom és a romantika után is van némi alapja. De sekélyes oldalai mellett is a társas élet légkörében virágozik a klasszicizmus, a modern keresztény tartalomnak és a görög-római formaérzéknek ez a remek ötvözet. Végül is nem téved a francia izlés, amikor következetesen vallja, hogy az individuális érték csak akkor igazán érték, ha ugyanolyan fokban szociális is.

Az ész valahogy mérték és közepszer; különbségek és ellentétek összhangja. Franciaország, annyi változatosság és ellentét nyugalmas hazája, a kultura mérsékelt égőve, gondolkozásmódjában szükségképpen észszerű. Ott szabad igazán az emberi ész, ahol a legkülönbébb jelenségek kristálytisza elemeikig vetkőzhetnek és egymással szabadon szembesülhetnek. Ha feszültség van köz-

tük, az azt jelenti, hogy még nem jutottak el a logikai tisztaság fokára; de a feszültség tisztító áramkör és a szembenálló jelenségek hamarosan megtalálják egymás között a harmóniát és e harmónia légköre az, amelyben a logika és a matematika, az emberi ész két legközvetlenebb megnyilatkozása, igazán otthon érzi magát. Nem véletlen, hogy Franciaország a modern racionalizmus hazája. A ragyogó francia skolasztika talaja mindig őrizte a görög racionalista csirát s csak a kedvező társadalmi és történelmi pillanatot kellett kivárni, hogy a csira Descartes rendszerében szárbaszökkenjen. A mérték és a logikai világosság nemzeti maximummákká lesznek s érvényességük elé nem vethet gátat az érzelmek és a szenvedélyek természetes őszavara sem. Nem ok nélkül lesz az ész a franciáknál vallássá és az elemzés szinte bigott gyakorlattá.

A felsorolt tulajdonságokat több-kevesebb hatóerővel csaknem valamennyi európai nemzetnél megtalálhatjuk s ennyiben a francia szellem vizsgálata voltaképpen az európai szellem vizsgálata egyik legtipikusabb határesetében. Ezt érzik maguk a franciák is, s érzi a szerző is, mert sohasem mulasztja el, hogy rá ne mutasson a sajátosan francia mögött önkénytelenül rejlő általánosan európaira. Műve, ha tulontul is elválasztja a szellemi jegyeket a társadalmi és politikai együttathatóktól, nagyjából igazi és átfogó képet nyújt. Dokumentációja igen gondos és széleskörű. A pozitivisták iskolája erényeit szerencsésen egyesíti a szellemtörténeti módszerrel. (Szenecsei László)

FRANCIS JAMMES

Bayone-ban halt meg hetven éves korában. A Délvidék fia volt; a Pireneusok kis helységeiben, Orthezben, majd Hasparrenben éledgett. Párisban keveset időzött. Alakja már életében félig-meddig legendává nemesült: mint szent aggastyánt, az „orthezi hattyút“, „hasparreni remetét“ emlegették. Fényképei is ilyennek mutatják: régi zsánerképekből kilépett hatalmas, fehérszakállu aggastyánnak, aki vizslájától kísérve épp horgászni indul...

Bászok és kreol ősök vére keveredett ereiben. Apja orvos volt az Antillákon és Jammes ábrándos honvágát, amely a távoli, mesés gyarmatok és szűzi tájak felé vonta, szeretnék eredetével magyarázni. Vajjon a természethez való szivbeli és gyermekded viszonyát is ezzel magyarázzuk? Talán nem kell ily messzire mennünk.

A nyugalmas, hagyományhű és istenfélő vidék s a változásaiban is ős-nyugalmú természet táplálta költészetét. (Ez a vidék talán ugyanolyan visszataszítóan romlott volt, mint amilyenek *Du Gard* Vieille Franceja mutatja, de Francis Jammes elnéző tekintete templomos jámborságában és egyszerűségében látta.) Keresztény költő volt s ugyanakkor a természet embere. A kisváros s az otthon poézisét szólaltatta meg s az együgyű lények, a szólni nem tudók szószólójává szegődött. Az állatoknak és virágoknak ez a bizalmasa a kakukórás ebédlő vén butoraival ugyanolyan meghitten elbeszélgetett, akár látogatóival. Verseiben az angeluszok harangszava csendül meg s az erdő-mező illatába az ódon interieurök legfinomabb burnótja vegyül.

Ez az elragadó összhang természetének gazdag ellentéteit fogja ösz-